

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО – ИНОВАЦИИ, УМЕНИЯ И ЕФЕКТИВНОСТ

Невена Ангелова Гушкова

Първо основно училище „Св. Св. Кирил и Методий“, гр. Гоце Делчев

CHALLENGES FOR EDUCATION – INNOVATION, SKILLS AND EFFICIENCY

Nevena Angelova Gushkova

First Primary School „St. St. Cyril and Methodius“, Gotse Delchev

Abstract: This article presents new trends and challenges for education – effective and necessary for the times in which we live. Today, more than ever, as professional teachers, we need to guarantee every student and parent the values of education and a calm school environment. We need new tools to meet new challenges, to stimulate and inspire our students so that they can reach their full potential, feeling confident and at ease that they are in safe hands. Diversity today is the focus of the evolutionary process of quality, which is certainly difficult, problematic, painful, and yet real. We need to apply strategies, methods that prepare pedagogical specialists to apply traditional education in a new, modern way, emphasizing the positive. It is important to skilfully develop our digital skills that will be useful in classroom work and personal development of teachers and students, worthy of every European citizen. A priority for new trends in education is positive education, building strong teachers with „soft skills“ and the opportunity to always face the challenge of flexibility, looking for non-standard solutions, changing plans, taking advantage of all opportunities in the environment, and helping. The article focuses on the possibility of building „soft skills“ in teachers and students working on a common goal – building mutual trust, discipline, perseverance, motivation, and interest in learning.

Keywords: soft skills, digital skills, emotional intelligence.

Динамичният свят, в който живеем, развиват се и учат съвременните деца е изправен пред предизвикателството да предлага качествено образование, висококвалифицирани педагогически специалисти и стремеж към постоянен успех, следващ новите тенденции и предизвикателства пред образованието.

Предизвикателствата, пред които е изправено съвременното образование са проекция за бъдещето. Новите тенденции в образованието са развитието на т.нар. „меки умения“ и „твърди умения“ в колаборация с позитивното образование. Ключовите разлики между твърдите и меки умения са в това как са придобити и как се използват. Примери за „меки умения“ са: ефективна комуникация, емоционална интелигентност, желание за учене, критично мислене, разрешаване на проблеми и конфликти, адаптивност, креативност, почтеност, надеждност, емпатия и др. Твърдите умения често се придобиват в процеса на образование, възпитание и социализация или чрез специфично обучение. Те включват компетенции като дигитални умения или ползване на чужди езици. Или казано по друг начин, твърдите умения могат да бъдат определени като технически познания, докато меките умения – универсални работни навици и поведения.

Словосъчетанието „меки умения“ или т.нар. „soft skills“ е често срещан термин в съвременното образование. „Меките умения“ не се изучават в училище, а животът спонтанно ни учи на тях. Доста автори твърдят, че колкото повече „меки умения“ притежава един човек, толкова по-голяма е вероятността да бъде успешен и щастлив. Думата „умение“ подчертава практическата функция. Терминът сам по себе си има широко значение и описва определена способност за изпълнение на задачи, вариращи от по-лесни като „научаване как да риташ топка“ до по-трудни като „научаване как да бъдеш креативен“. Например думата „умение“ трябва да се тълкува като способност за овладяване на трудно контролирани действия.

Терминът „меки умения“ е създаден от американската армия в края на 60-те години. През 1972 г. ръководство за обучение на армията на САЩ започва официалното използване на термина „меки умения“. След проектирането и обработката на въпросник е формулирана дефиницията: „Меките умения са важни умения, свързани с работата, които включват малко или никакво взаимодействие с машини и чието приложение в работата е доста обобщено”.¹ Меките умения са комбинация от социални умения, комуникационни умения, черти на характера или личността, нагласи, кариерни качества, коефициенти за социална интелигентност и емоционална интелигентност, наред с други, които дават възможност на хората да

се ориентират в средата си, да работят добре с другите, да се представят добре и да постигат целите си с допълващи твърди умения.²

Българската образователна система от години се опитва да се приспособи към изискванията на новото време. Българското училище все повече припознава европейските практики и стандарти, наложили се като успешни през годините. Наред с всички останали предизвикателства, има едно с особено голямо значение – съхраняването на индивидуалността на учителя и формирането му като „силен“ учител със съвкупността от качества, които притежава. В условията на нашето съвремие предизвикателствата пред хората, избрали учителската професия, стават все повече. Изискванията към личността и професионалните качества на учителя стават все по-големи. Учителят се превръща в основна фигура в образователния процес. От него се изисква да бъде експерт в сферата, в която преподава, непрекъснато да актуализира своите знания, следейки нововъведенията в своята специалност. Не на последно място да развива своите социални умения и компетентности, които са неговият път към ученици, родители, колеги и всички останали, с които той непрекъснато взаимодейства в своето професионално развитие.

В своята работа учителят трябва да извършва множество дейности, сред тях са и:

- изграждане на хуманни взаимоотношения между учениците в класа;
- формиране на отговорно отношение към обучението;
- поставяне на основата на качества на личността на възгледи, убеждения и форми на поведение;
- осъществяване на взаимодействие с родителите;
- укрепване на здравето на учениците [1, 112-113].

Първо основно училище „Св. Св. Кирил и Методий“, град Гоце Делчев е иновативно, позитивно училище, в което учениците имат възможността да научават и усвояват ценностите на нашето общество, предавани от учителите, изграждайки своите „меки умения“ и „твърди умения“. Това се осъществява чрез форми на педагогическо взаимодействие, изцяло свързани с позитивното образование. Ценностите служат като фактор за социална регулация на взаимоотношенията между всички заинтересовани страни – ръководство, учители, родители, ученици. Утвърждаването на кооперативен дух на общуване, стимулирането на позитивни нагласи у всички заинтересовани страни, както и акцентирането върху позитивната страна на поведението изгражда позитивен социалнопсихологически климат и поддържа атмосфера на доверие, подкрепа и поощрение. Важно е да се отбелязва напредъка на всеки отделен участник, като не се сравняват и не се противопоставят постиженията. Създаването на позитивна атмосфера и отношения на доверие правят училището по-привлекателно, а разнообразието от дейности провокира детския интерес и създава предпоставки за развитие на личности качества и умения, които изграждат самочувствие и себепочувствие.

Утвърден начин за създаване на позитивно отношение към училището, отговорност и развиване на „меки умения“ е ученическото портфолио, което за поредна учебна година се разработва от класните ръководители за всеки един клас в начален етап. Портфолиото е алтернативна система за оценяване и проследяване напредъка на учениците. То е начин за обогатяване традиционната система за оценяване и възможност за усъвършенстване и надграждане редица умения за оформяне, организиране и самооценка на дейностите, присъщи за всеки съвременен ученик.

Фигура 1. Учениците от 2.А клас със своите индивидуални оценъчни портфолия /2020–2021 учебна година/

Изграждането на индивидуално, оценъчно портфолио е и добра възможност за приобщаване на родителите в училищния живот към развитието на всеки един ученик по отделно. То позволява на учители и родители да се информират за развитието на учениците по начин, невъзможен с другите типове оценяване. Портфолиото за оценяване е подходящо за демонстриране на умения в различни учебни области за различен период от време, например входно, междинно и изходно равнище. Чрез него учителят може да бъде убеден, че целите на обучителната единица са усвоени. Учениците може нагледно да следят развитието си и да доказват повишаването на своите знания. Този тип портфолио е подходящо за учениците от начален етап, тъй като изгражда у тях навици за самооценка, за следване прогреса на развитие, мотивация за учене и надграждане на знанията. То поставя добра основа и навици за по-нататъшно развитие в следващите класове на обучение.

Интерес за учениците е самият процес на изграждане на портфолиото, който се състои от пет основни етапа:

- събиране на учебни материали;
- селектиране и подбор, с помощта на учителя, на материали, покриващи най-добре критериите за оценка;
- анализиране на събраните материали;
- проектиране и набелязване на целите в обучението за постигане на най-добри резултати;
- оценяване и самооценяване прогреса и постигнатите резултати.

Ученическото портфолио е добра възможност за повишаване качеството на образователния процес чрез осигуряване на плавен преход чрез осъзнаване на усвоените знания, към следващия клас на обучение. Всеки ученик има възможност да следи и надгражда постиженията си, придобивайки по-голяма увереност в собствените възможности и мотивация за успех. Реализирането на всяко едно портфолио е свързано с взаимодействието между учителите, учениците и родителите за проследяване напредъка чрез изграждане на оценъчно портфолио за всеки ученик.

Основната цел на създаване на ученическото портфолио е въвеждане на иновация и традиция в процеса на образование, възпитание и социализация, чрез която да се повиши качеството на образователния процес като се даде възможност на учителите и учениците заедно да оценят прогреса в своята съвместна дейност, документираща изхода от обучението на определен етап.

Целта на ученическото портфолио при всяка една заинтересована страна е:

- за учителя – наличието на портфолио да обогати традиционната система за оценяване постиженията на учениците, както и прилагането на индивидуален подход на обучение според постигнатите резултати;
- за родители – да приобщи родителите към училищния живот, както и да привлече интереса им за успех и развитие знанията и уменията на учениците;
- за учениците – портфолиото помага за усъвършенстване на редица умения като подреждане, организиране, надграждане на предишни резултати, мотивация за учене и успех, преодоляване страха от грешки, осъзнаване на силните и слабите страни, самооценка и самопроверка на постигнатите резултати за определен период от време.

Резултатите от създаването на оценъчно портфолио за всеки ученик от класа са добра възможност за:

1. Изграждане на целенасочена колекция от ученически материали, която предоставя информация за основните интереси на учениците, техните способности и заложби.
2. Изградени стратегии и критерии за оценяване напредъка на учениците и поемане на съвместна отговорност за крайния резултат.
3. Изграден индивидуален подход на обучение, според успеваемостта на учениците.
4. Повишена мотивация за учене и успех сред учениците, самооценка на постигнатите резултати, наблюдение на прогреса през цялата година.
5. Постигане на активно сътрудничество в комуникацията, дейностите и инициативите, съвместно с родителската общност за повишаване успеваемостта на учениците, по-добра информираност при взаимодействието учител-родител.
6. Постигане на взаимно доверие между учителите, учениците и родителите.
7. Увереност в собствените възможности на учениците и мотивация за успешен преход към следващ клас на обучение.

В своя труд „Предизвикателства в педагогическото общуване“, С. Цветанска описва най-важните характеристики в педагогическото общуване, чийто принципи за втора поредна година, се оказват водещи при следване на общата цел за класния ръководител и учениците от 2.А клас, Първо основно училище „Св. св.

Кирил и Методий“, а именно изграждане на знания, умения, навици и проследяване развитието на всеки един ученик чрез индивидуално портфолио. От съществена важност е съвместното изпълнение на всяка една дейност и пораждащите се в този процес връзки и отношения между заинтересованите страни – учители, ученици, родители. Чрез поставянето на обща цел, а именно изграждането на ученическо портфолио, учителят съзнателно провокира по-голяма динамика на взаимодействието, така че да се достигне до изграждане на умения като самостоятелно учене, при което всеки ученик се чувства отговорен за постиженията и резултатите от обучението, които следователно трябва да отразява в своето портфолио. През целият процес ученикът попада в групи с различен състав, в различни ситуации и така опознава както своите съученици и учителят, така и самия себе си. Учителят насърчава инициативите на учениците си и ги поставя в активната роля на изпълнители и изследователи, търсещи информация, а не получаващи знания в готов и завършен вид. По този начин ученето е резултат от интензивно преживяване и съпреживяване, при което се споделя личния опит, емоциите, чувствата и преживяванията. От своя страна удовлетворението прави ученето забавно, желано и запомнящо се. Общата цел – индивидуалното портфолио, разширява обхвата на общуване. Тъй като разделите във всяко портфолио са свързани освен с процеса на обучение, възпитание и социализация, така и с личния живот на децата, техните интереси, умения, предмет на общуване стават теми от реалния живот, взаимоотношенията между учениците, моралните стандарти на поведение. Учениците по естествен, непринуден начин говорят и споделят за себе си, за своите интереси, вълнения и тревоги. Общата цел и постигането ѝ през цялата учебна година скъсява дистанцията между учениците и учителят им, изгражда доверие и партньорски взаимоотношения. Правилата на отношенията се договарят между учителя и децата, а не са в резултат от педагогическата власт или авторитета на учителя. Двете страни – учител и ученици се научават да дават обратна връзка по между си, да отразяват собствените си усещания и това как им влияе поведението на другите. Позитивният социалнопсихологичен климат, поддържането на атмосфера на доверие, подкрепа и поощрение утвърждава кооперативен дух на общуване. Акцентиранието върху позитивната страна на поведението на учениците, отбелязването напредъка на всеки един ученик без сравняване и противопоставяне е правилния път към това децата да обичат да правят, това което е заложено. Създаването на позитивна атмосфера и отношения на доверие правят училището привлекателна и желана територия за всеки един ученик. Разнообразието от дейности провокира интереса на децата и създава предпоставки за развитие на личностни качества и умения, които са гаранция за себеуважение, амбиция за успех и мотивация за учене. Осигуряването на шанс всеки ученик да преживее личен успех действа насърчаващо и превръща училището и класа в среда, която предизвиква позитивни емоции. Позитивното отношение на учениците към училищния живот засяга и взаимодействието с родителите, които гласуват доверие на училището и учителят. Междупersonностните взаимоотношения между ученици, учители и родители не се реализират само в рамките на учебното съдържание, а и във взаимодействието, чрез което става възможно личностното израстване, себепознанието и себеизразяването. Това се превръща във фактор за личностно развитие и социализация, както на учениците, така и на техния учител. Необходимите личностни качества, характерни за учителската професия като моралност, емоционална сдържаност, устойчивост, тактичност са предизвикателство и необходимост за всеки един специалист. Високото ниво на концентрация и наблюдателност помагат за овладяването на нередности и назряващи конфликтни ситуации в училищния живот [2, 68-72].

В книгата „Проблеми на професионалния труд и личността на учителя“, авторите Ст. Жекова, Н. Колева, Е. Пенчева, М. Михайлова, Р. Вълчев разделят четири главни системи от умения и качества, необходими на всеки учител, за да постигне професионален максимум в работата си. Определят ги като педагогическа общителност, педагогическа наблюдателност, емоционална устойчивост и педагогическо творчество [1, 115-116]. Педагогическата общителност се определя от вродените качества като любов, привързаност към децата, желание за подкрепа, проява на емпатия, гъвкавост и съобразителност. Уменията за комуникативност позволяват на учителя да подходи спрямо индивидуалните особености, потребности и моментно състояние на всеки ученик и към класа като цяло. Педагогическата наблюдателност позволява на учителя да придобие представа за сформираниите малки социални групи в класа и взаимоотношенията между тях. Педагогическият специалист има умението да се ориентира в сложната динамика на класа и да реагира своевременно според възникналата ситуация. Силната емоционална устойчивост е важно качество, без което всеки един учител трудно би могъл да се справи в ежедневиия стрес, на който е подложен. Учителят трябва умело да демонстрира висок самоконтрол и запазване на професионален тон. Натрупването на опит и увереност в собствените професионални възможности засилват и личната устойчивост на педагогическия специалист. Педагогическото творчество се изразява в отношението на учителя към всеки един аспект на педагогическо

взаимодействие. То се обуславя от компонентите на личността – интелектуални, емоционални, творчески. Творчески настроеният учител е готов да импровизира, находчив, гъвкав, демонстриращ индивидуализъм и креативност. Всички тези умения изграждат авторитета на учителя, важен за сформирването на значимите личностни качества и на учениците. Педагогическото майсторство на учителя в крак с новите изисквания и разбирания на обществото изграждат съвременния профил на учителя, стремящ се да съхрани своите „меки умения“, правещи го силен, смел и уверен учител.

Според американския писател Уилям Артър Уорд: „Посредственият учител разказва. Добрият учител обяснява. Най-добрият показва нагледно. Великите учители вдъхновяват“. Образованието осигурява социална непрекъснатост и без него развитието е обречено на провал. Международната комисия за образование за 21 в. в своя доклад пред ЮНЕСКО обобщава, че „човечеството вижда в образованието разковничето за постигане на идеалите за мир, свобода и социална справедливост“ [3, с. 5]. Освен да развие своите собствени умения, всеки учител се стреми да развие и уменията на учениците си. Съзнателно или несъзнателно той винаги предава определени ценности и умения на учениците. Не е възможно да има само чисто обучение и постигане само на образователни цели. Скритото предаване на ценности и умения в процеса на образование, възпитание и социализация се извършва чрез:

- отношение на учителя към учениците;
- методите за управление на класа;
- подбора на учебното съдържание;
- избора на ученици по време на дискусия;
- акцент върху творческото откриване, а не върху предаването на знание;
- наличие или отсъствие на подкрепящи дейности на ученика;
- йерархичната структура на образователната система;
- избор на методи и ориентации към личностното развитие на ученика;
- пример в поведението на учителя.

Индиректното формиране на ценности е свързано със схващането, че в основата на ценностите стои знанието. Между знанията, възгледите, убежденията, нагласите, ценностите и поведението съществуват много сложни взаимовръзки. Знанието е само един от компонентите на нагласите и поведението. Повишеният обем от знания не може да гарантира желаното поведение, но ролята на учителя като модел при внушаването на нравствени ценности е незаменима. Детето развива любов и уважение, когато към него се отнасят с любов и справедливост. Учителят не може да внушава хуманизъм, ако самият той не проявява такъв [3, 40-45].

Изграждането на позитивна образователна среда е гаранция за изграждането на щастливи училища, в които всеки ученик и учител се чувства желан, оценен, мотивиран и амбициран да успява, а училището – привлекателна и желана територия за учениците. Възприемането на училището като ценност и приоритет от страна на учениците е доказателство, че самото училище е ефективно. Тези ученици са силно мотивирани да успяват, те винаги впечатляват с любознателност, идеи, а готовността на училищата да откликнат на тази потребност влияе съществено върху отношението на учениците към ученето и училището. Позитивното образование е възможност и гаранция за развитие на „меките умения“ сред учениците, които освен учебно и творчески, успяват да израснат интелектуално, емоционално и духовно. Ранното откриване и подкрепа на таланта им е част от новите предизвикателства пред образованието, гарантиращи иновации, умения и ефективност. Съвременното училище трябва да съумее да се утвърди като любимо и приятно място, което е част от ценностната система на учениците. Това може да се осъществи единствено чрез уверени в своите възможности силни учители, развивайки своите „меки и твърди умения“ и предавайки ги на своите възпитаници. Демонстрирайки привързаност към училището като институция, означава че учениците и учителите са осъзнали неговия принос към развитието на потенциала и капацитета им. Това е гаранция за важността на училището, даващо знания, самочувствие и увереност, както и иновации, умения и ефективност в полза на позитивното образование.

References:

1. Kotsev, V., Peychev, I. Efektivna komunikatsia i rabota s roditeli, RAABE BULGARIA EOOD, 2019.
2. Tsvetanska, S., Predizvikelstva pred pedagogicheskoto obshtuvane, Prosveta Sofia AD, 2006.
3. Kostova, Zdr., Kak da sazdadem naglasa za uchene. Inovatsii v obuchenieto. Pedagog 6, 2000 g., Sofia.

(Endnotes)

1. Soft skills – Wikipedia
2. Меки умения – Уикипедия (wikipedia.org)